

Антон Черепюк

Аспірант 3 року навчання освітньо-наукової
програми «Історія та археологія»
Докторської школи ім. Юхименків
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
a.cherepiuk@ukma.edu.ua

**ПАЛАЦ КУЛЬТУРИ І НАУКИ
У СПРИЙНЯТТІ ВАРШАВ'ЯН (1955–2020)**

Палац культури і науки у Варшаві є однією з найвідоміших архітектурних споруд у Варшаві, яка упродовж десятиліть залишається об'єктом суспільних дискусій та переосмислення в польському суспільстві. Побудований у 1952–1955 рр. як подарунок Радянського Союзу, він став символом соціалістичної епохи, а згодом — предметом полеміки щодо його місця в історичному та культурному ландшафті країни. У дослідженні висвітлюється сприйняття Палацу культури і науки польським суспільством в період 1955–2020 рр. Аналізуються зміни в його оцінці на тлі політичних і культурних трансформацій у Польщі, зокрема в контексті декомунізації та переосмислення комуністичної спадщини. Увага приділена поколінневим відмінностям у ставленні до цієї будівлі. Основні аспекти аналізу включають: 1) історичний контекст і символічне значення Палацу як спадку комуністичного періоду; 2) еволюцію суспільного сприйняття будівлі в різні історичні періоди.

Палац культури і науки, спочатку названий на честь Йосипа Сталіна, був «дарунком радянського народу

польському народу» і мав уособлювати польсько-радянську дружбу та стати домінантою відбудованого в стилі соціалістичного реалізму середмістя. З часом його символічне значення змінилося, і нині він сприймається передусім як символ Варшави, втративши чіткий зв'язок із комуністичним минулим. Палац був зведений у 1952–1955 рр. за проєктом радянського архітектора Льва Руднева (1885–1956).

Архітектурний стиль будівлі демонструє поєднання елементів соціалістичного реалізму та історизму, що відображено у загальних формах і декорі. Висота будівлі разом з антеною становить 237 метрів, що робило її домінантою міського ландшафту. Хоч офіційно Палац культури і науки у Варшаві був переданий Польщі як подарунок від СРСР, частина фінансових витрат лягла на польську сторону. Згідно з легендою, Руднев, разом із групою інженерів, подорожував Польщею з метою вивчення національних архітектурних традицій, елементи яких планувалося інтегрувати в архітектурний стиль так званої «сталінської готики», характерної для московських висотних будівель. Водночас, основним джерелом натхнення для проєкту Палацу стали американські хмарочоси, зведені в Чикаго та Нью-Йорку з кінця XIX ст.¹

21 липня 1955 р. прем'єр-міністр Юзеф Циранкевич і радянський посол Пантелеймон Пономаренко урочисто відкрили Палац. Ця подія супроводжувалася масштабною пропагандистською кампанією, яка, однак не знаходила широкої підтримки серед мешканців Варшави.

¹ Kinga Nędza-Sikoniowska, “Pałac Kultury i Nauki w semiosferze Warszawy dwadzieścia lat po upadku ZSRR,” *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata. Część 4. Reinterpretacja po dwudziestu latach*, (2018): 494.

У польському суспільстві поширилося визначення, яке застосовували до зразків сталінської архітектури — «кошмарний сон п'яного кондитера». Його приписували поету Владиславу Броневському; хоча за однією з найпоширеніших версій, цю характеристику вперше дав італійський кінорежисер Федеріко Фелліні, коментуючи архітектуру московського парку Виставки досягнень народного господарства².

Тадеуш Конвіцький у романі «Малий апокаліпсис» (1979) представив його як символ радянського поневолення: «Величезна загострена споруда викликала страх, ненависть, чарівний жах. Пам'ятник гордості, статуя несвободи, кам'яний пиріг застереження. А тепер просто великий барак, зведений на краю. Старий туалет, поїдений грибок і пліснявою, забутий на центрально-європейському роздоріжжі»³. Критичне ставлення до радянського архітектурного стилю простежувалося і в професійному середовищі. У 1955 р. на сторінках галузевого журналу *Przegląd Budowlany* були опубліковані дві статті, що різко критикували радянську архітектуру, навівши слова Нікити Хрущова, сказані у грудні 1954 р. під час Всесоюзної конференції будівельників⁴. Натомість, у 2007 р. Палац культури та науки у Варшаві

² Histmag.org. “Pałac Kultury i Nauki — jeden z symboli Warszawy,” accessed June 28, 2015, <https://histmag.org/Palac-Kultury-i-Nauki-jeden-z-symboli-Warszawy-11345>.

³ Gazeta Wyborcza. “Pałac Kultury w popkulturze: od socrealistycznych wierszy po atak Godzilli,” accessed July 18, 2015, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,34862,18377771,palac-kultury-w-popkulturze-od-socrealistycznych-wierszy-po.html>.

⁴ Nova Polishcha. “Propahanda druzhby chy pamiatnyk marnoslavstvu? Yak buduvaly varshavsku vysotku,” accessed January 12, <https://novapolshcha.pl/article/propaganda-druzhibi-chi-pamyatnik-marnoslavstvu-yak-buduvali-varshavsku/>.

було офіційно включено до реєстру історичних пам'яток. Ідея знесення цієї висотної споруди була відкинута на користь перетворення її на грандіозний Музей пам'яті комунізму.

Із самого початку з Палацом було пов'язано три ключові ідеї: він мав стати визначною архітектурною пам'яткою столиці, символом соціалістичного ладу, а також «дарунком» та символом дружніх відносин між Польською Народною Республікою та Радянським Союзом.

Проблема сучасного сприйняття Палацу значною мірою зумовлена його функціональним використанням та символічним значенням. У наш час, будівля є місцем проведення визначних подій, зокрема Міжнародного книжкового ярмарку, а також є місцем розташування важливих культурних, наукових й комерційних установ, серед яких: Конгресовий зал, штаб-квартири численних компаній, Музей техніки, планетарій, Палац молоді з басейном, кінотеатри та театри. Крім того, Палац культури і науки вирізняється своїм архітектурним елементом — розташованим на його вершині годинником. Завдяки цим характеристикам він відіграє роль однієї з ключових пам'яток столиці Польщі та є важливим об'єктом туристичних маршрутів.

Як зазначає Кінга Нендзя-Сіконьовська, за останні три десятиліття відбулося суттєве переосмислення сприйняття Палацу культури і науки. В останні роки існування ПНР ця споруда сприймалась переважно негативно та не розглядалася як центральний символ міста. Однак у наступні роки її сприйняття трансформувалося, і сьогодні Палац поступається у символічному значенні лише Королівському замку. Водночас, хоч він належить до найвідоміших архітектурних об'єктів

Варшави, його сприйняття залишається амбівалентним, оскільки поряд із визнанням його знаковості, він також викликає негативні асоціації. Тобто, поляризація суспільних настроїв щодо цієї будівлі зберігається, що ще більше підкреслює її унікальний статус як невід'ємної складової міського простору Варшави⁵.

Палац культури і науки є одним із ключових символів Варшави, що підтверджується популярністю сувенірної продукції із його зображенням серед іноземних туристів. Польський журналіст Мацей Заремба зазначає, що демонтаж цієї архітектурної споруди був би необґрунтованим як з історичної, так і з економічної точки зору. На його думку, доцільніше раціонально переосмислити використання прилеглого простору, зокрема через збільшення зелених зон та облаштування підземного паркінгу. Ця думка є досить популярною серед поляків.

Зміни, які сталися в ставленні варшав'ян до будівлі в період 1955–2020 рр. значною мірою залежали від політичного контексту, суспільних трансформацій та зміни поколінь. У післявоєнний період він сприймався переважно як нав'язаний символ радянського панування, що викликало негативні емоції у значної частини населення. Проте в подальші десятиліття, особливо після революційних подій 1989 року, відбулося поступове переосмислення його значення, що супроводжувалося зміною пріоритетів у колективній пам'яті.

Декомунізаційні процеси, які активізувалися у Польщі після 1989 року, не призвели до знесення Палацу культури і науки, як це сталося з низкою інших об'єктів соціалістичної доби. Будівля отримала статус історичної

⁵ “Pałac Kultury i Nauki w semiosferze Warszawy dwadzieścia lat po upadku ZSRR.”

пам'ятки у 2007 році. Це свідчить про те, що, попри суперечливість у його сприйнятті, Палац поступово інтегрувався у міське середовище та національний дискурс.

Таким чином, Палац культури і науки у Варшаві залишається архітектурним та історичним феноменом, що поєднує у собі суперечливі наративи. Його історія відображає складну еволюцію польської колективної пам'яті, а його нинішній статус демонструє здатність суспільства до переосмислення та інтеграції навіть неоднозначних історичних символів у сучасний культурний ландшафт.

Bibliographic References

- Nędza-Sikoniowska, Kinga. "Pałac Kultury i Nauki w semiosferze Warszawy dwadzieścia lat po upadku ZSRR." In *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata. Część 4. Reinterpretacja po dwudziestu latach*, edited by Anna Jach and Michał Kuryłowicz, 361–375. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2012.
- Gazeta Wyborcza*. "Pałac Kultury w popkulturze: od socrealistycznych wierszy po atak Godzilli." Accessed July 18, 2015. <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,34862,18377771,palac-kultury-w-popkulturze-od-socrealistycznych-wierszy-po.html>.
- Gazeta Wyborcza*. "We wtorek 65. urodziny Pałacu Kultury i Nauki. Imprezy na tarasie 30. piętra i w holu głównym." Accessed July 20, 2020. <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,26146291,we-wtorek-65-urodziny-palacu-kultury-i-nauki-impresy-na-tarasie.html>.
- Histmag.org*. "Pałac Kultury i Nauki — co dalej z 'Pekinem'?" Accessed December 3, 2017. <https://histmag.org/Palac-Kultury-i-Nauki-co-dalej-z-Pekinem-16124>.
- Histmag.org*. "Pałac Kultury i Nauki — czy należy zburzyć słynny PKiN?" Accessed December 1, 2017. <https://histmag.org/Palac-Kultury-i-Nauki-czy-nalezyc-zburzyc-slynnny-PKiN-16116>.

Антон Черепюк

Histmag.org. “Pałac Kultury i Nauki — jeden z symboli Warszawy.” Accessed June 28, 2015. <https://histmag.org/Palac-Kultury-i-Nauki-jeden-z-symboli-Warszawy-11345>.

Nova Polshcha. “Propahanda druzhby chy pamiatnyk marnoslavstvu? Yak buduvaly varshavsku vysotku.” Accessed January 12. <https://novapolshcha.pl/article/propaganda-druzhibi-chi-pamyatnik-marnoslavstvu-yak-buduvali-varshavsku/>.

A. Cherepiuk

**THE PALACE OF CULTURE AND SCIENCE IN THE
PERCEPTION OF WARSAW RESIDENTS (1955–2020)**